

(ii). probleme tehnice conexe, cum ar fi genurile de instrumente de cercetare ce trebuie întocmite, programele de microfilmare și digitalizare, prelucrarea și folosirea arhivelor electronice, restricțiile determinate de starea de conservare a documentelor.

- 1.1.5. Apendicele conține textul integral al Recomandării Nr. R(2000)13 și expunerea sa de motive, Recomandarea Rec. 15(2001) asupra predării istoriei în Europa secolului al XXI-lea, Recomandarea Rec. 2(2002) privind liberul acces la documentele oficiale, conținutul chestionarelor care au fost folosite în efectuarea cercetării, o prezentare generală a legislației arhivistice în vigoare și a celei conexe în Statele membre ale Consiliului Europei și o listă cu publicațiile recente ale Consiliului Internațional al Arhivelor referitoare la probleme de acces.

1.2. Fundamentarea și semnificația Recomandării

Principala misiune a Consiliului Europei constă în consolidarea democrației, a drepturilor omului și a statului de drept în întregul spațiu al Statelor membre. Implicarea Consiliului în activități arhivistice are scopul de servi acestei misiuni. Statul de drept nu se poate impune fără un sistem arhivistic bine pus la punct, deoarece protecția drepturilor persoanelor cere ca documentele care conțin dovezi referitoare la aceste drepturi să fie păstrate în siguranță, pe termen lung. În anii '90, arhivele au jucat un rol cheie în re-impunerea statului de drept în Europa Centrală și de Est, eliberând zeci de mii de copii autentice de pe documentele care atestau abuzurile produse în timpul regimului comunist, dând astfel posibilitatea victimelor să obțină compensații. Arhivele contribuie în mod direct la apărarea și promovarea drepturilor omului:

- (i). prin păstrarea mărturiilor evoluției sau violării lor;
- (ii). prin desfășurarea activității în conformitate cu idealul de transparență a Statului, a cărui recunoaștere ca drept al omului este în prezent analizată de Consiliul Europei.

În 1992, Consiliul Europei, a hotărât că democratizarea și modernizarea arhivelor în fostele țări comuniste meritau să aibă întâietate în programul său și că accesul la arhive era o problemă-cheie care trebuia rezolvată în acest context, deoarece în toate statele controlate de Partidul-

Stat¹ fusese impus un sistem de secretizare a arhivelor. Mai multe State membre ale Consiliului Europei au trecut prin perioade întunecate, mai lungi sau mai scurte, după 1914. Cercetarea în arhive pentru a documenta aceste tragedii europene trebuie să fie încurajată și sprijinită, ca o modalitate de prevenire a unor posibile conflicte viitoare.

Din 1994 până în 1998, o serie de întruniri pan-europene și sub-regionale, la care au participat arhiviști, istorici și juriști din țările occidentale, precum și din noile democrații, au procedat la o analiză cuprinzătoare a problemei accesului la arhive în Europa și au identificat principiile care trebuie să fie urmărite de țările democratice pentru a crea condiții de acces. Pe temeiul acestei munci pregătitoare intense, a fost elaborat încă din 1997 un proiect de Recomandare, care a fost transmis autorităților competente ale Consiliului Europei. Activitatea s-a finalizat în 13 iulie 2000, când Comitetul de Miniștri a adoptat *Recomandarea Nr. R (2000)13 privind o politică europeană asupra accesului la arhive*.

Recomandarea face parte dintr-o serie de documente oficiale, elaborate și adoptate de Consiliul Europei, pentru încurajarea transparenței și promovarea încrederii între oameni, prin predarea unei istorii curățate de falsificare și manipulare ideologică. Cele trei documente adoptate, Recomandarea Nr. R(2000)13 privind accesul la arhive, Recomandarea Rec. (2001)15 privind predarea istoriei în Europa secolului XXI și Recomandarea Rec. (2002)2 privind accesul la documentele oficiale conțin un set coerent de principii pe care Statele membre sunt invitate să le urmărească în practica lor legislativă și administrativă. Prin Rezoluția Res. (2001)6 adoptată în 12 iunie 2001 aceste principii au putut fi aplicate pentru accesul la documentele Consiliului Europei.

Recomandarea Nr. R(2000)13 este primul și singurul standard internațional în domeniu. Deoarece obiectivul declarat al acesteia este promovarea armonizării politicilor și practicilor de acces, Consiliul Europei a considerat că este fundamental să verifice compatibilitatea principiilor enunțate în Recomandare cu legislația, regulamentele și

¹ Cercetarea cu privire la *Accesibilitatea documentelor de arhivă în țările din Europa Centrală și de Est*, întreprinsă între 2002–2003 de dna Daria Nalecz, Director General al Arhivelor Statului din Polonia, subliniază progresul obținut din 1989, precum și nevoia de reforme viitoare. Din cele 20 de țări supuse investigației, 14 lucrau la elaborarea de noi texte legislative sau de amendamente la legislația existentă. După cum a subliniat dna Daria Nalecz, „Dacă legea provine dintr-un trecut mai îndepărtat, aceasta poate da naștere la consecințe care cu greu pot fi acceptate”.

practicile în vigoare din țările membre. S-a putut anticipa totodată că, într-un număr de țări, reexaminarea regulilor privind accesul cere timp și, în consecință, se impune necesitatea unor acțiuni de monitorizare.

Imediat după adoptarea Recomandării a fost întreprinsă o cercetare de verificare cu o arie de acoperire limitată. În 2003-2004, s-a desfășurat o cercetare comprehensivă, care a implicat autoritățile arhivistice naționale, cercetători de nivel academic și organizații non-guvernamentale pentru apărarea drepturilor omului și de comemorare a faptelor trecutului. Au fost elaborate linii directoare în vederea implementării Recomandării pentru acest *Manual*, luându-se în considerare și rezultatele cercetării.

Consiliul Europei nu urmărește să impună o uniformitate în ceea ce privește regulile de acces la arhive în Statele membre. Această uniformitate nu poate fi atinsă, deoarece contextul legislativ, istoric și cultural care influențează problema accesului la arhive, precum și posibilitățile financiare ale instituțiilor de arhivă diferă de la o țară la alta. Este posibil ca sistemul Arhivelor publice să fi fost înființat la începutul secolului al XIX-lea sau după 1945. Creatorii de arhivă pot efectua predări regulate către Arhive sau își pot păstra documentele pentru o perioadă lungă de timp. Arhivele naționale pot sau nu să aibă jurisdicție asupra arhivelor Parlamentului, structurilor de Apărare și Afaceri Externe; pot sau nu să își exercite autoritatea asupra arhivelor teritoriale (provinciale, regionale sau locale). În plan guvernamental, sistemul Arhivelor publice poate aparține de Interne, Cultură, Învățământ, Justiție sau de o autoritate inter-ministerială. Angajarea ca profesionist poate sau nu să fie condiționată de urmarea unor studii universitare specializate și a unor cursuri de formare.

Reglementarea accesului la arhive este o problemă juridică foarte complexă, cu care guvernele trebuie să se confrunte în epoca democrației. Consiliul Europei s-a străduit să elaboreze un set de principii în acord cu valorile democratice, pe care se pot pune bazele unei politici de acces la arhive în toate Statele membre. Pregătirea temeinică a Recomandării a oferit garanția că principiile pe care le conținea documentul erau compatibile cu ordinea constituțională a tuturor Statelor membre. Această compatibilitate a fost confirmată de cercetarea cuprinzătoare, desfășurată simultan cu redactarea acestui *Manual*.

Convingerea etică ce motivează această Recomandare este aceea

că „a cunoaște trecutul” este un drept al omului și că într-o țară cu adevărat democratică fiecare dintre locuitorii ei are posibilitatea unui acces la o prezentare nepărtinitoare a istoriei sale. Recunoașterea acestor drepturi este o pre-condiție a prevenirii unei eventuale renașteri a acelor ideologii care au condus la violări masive ale drepturilor omului în secolul al XX-lea.

2. Principii recomandate

Legislația și regulamentele referitoare la accesul la arhive, precum și implementarea lor, trebuie să aibă la bază principii etice, procedurale și tehnice.

2.1. Principii etice

2.1.1. *Accesul la arhivele publice este un drept*

Începând cu deschiderea sălilor de studiu ale arhivelor în secolul al XIX-lea, accesul în arhive a fost în mod obișnuit supus autorizării administrației arhivistică competente sau a altei administrații care avea atribuții în acest sens. În a doua jumătate a secolului al XX-lea, țările democratice au abandonat complet această practică sau au înlocuit-o cu eliberarea unei legitimații de cercetător considerată necesară din motive de securitate, în timp ce regimurile dictatoriale au întărit regulile de secretizare. Condiționarea accesului de o autorizare este atât de puternic înrădăcinată în tradiția arhivistică a Europei Centrale și de Est – s-a remarcat acest lucru înainte de episodul totalitar – încât cele câteva legi arhivistice aprobate în noile democrații de după 1990, în loc să anuleze regulile de secretizare moștenite din perioada comunistă, le-au menținut.

Conform răspunsurilor primite de la cercetătorii de nivel academic și de la O.N.G.-uri, accesul la documentele fără restricții este supus autorizării în 10 țări (vezi mai jos 3.4.3), deși 39 din 41 rapoarte primite de la serviciile de Arhive naționale declară că accesul la arhive este recunoscut ca un drept. Evident, Arhivele naționale din câteva țări consideră eliberarea autorizației drept o formalitate respectată pentru a implementa dreptul de acces la arhive. Țările care condiționează încă în mod oficial accesul de autorizare trebuie încurajate să modifice această nouă rutină în termenii legalității și în spiritul politicii arhivistice